

ANADOLU'DA AFSUNCULUK VE BEREKET-LANET GETİREN BÜYÜ UYGULAMALARI*

* * *

INCHANTING AND SPELLING PRACTICES THAT GIVE BLESSINGS-CURSES IN ANATOLIA

Subutay Taylan KARA**

ÖZ

Büyü konusunda, büyü'nün temel unsurlarından biri olan afsunculuk terimi önemlidir. Afsunculuk, genel olarak ferdin veya toplumun esenliği için yapılan bir uygulama türüdür. Genel anlamda bakıldığında, dinden ve dinin kutsal bildiği temellerden faydalanır. Genellikle din alanında ve din adamlarıyla iş görür; duaya ve kurbana başvurur. Tekniği kısmen büyü'nün taklit ve temas tarzıdır. *Anima* kelimesi, Latince'de "can" veya "ruh" anlamında kullanılmıştır. Bazı kişilerin, gizemli bir majik etki veya güç taşıdığı düşünüldü ve birçok olağanüstü olayın nedeni olarak kabul edilirdi. Bu etkiye Melanezya kökenli "*mana*" denir. Büyücü-hekim, günümüz medyumları gibi ölümlerle iletişim kurar ve onların mesajlarını iletirdi. Orta Çağ'daki *nekromanlar* gibi, ölümlerin ruhlarını ve diğer varlıkları kontrol etme yeteneğine sahip olduklarını iddia ederlerdi. Animistik dünya görüşüne göre, hastalıkların nedeni canın bedeni terk etmesi ve başka bir varlığın bedene girmesi olarak görülürdü. Büyücü-hekim, canı geri getirmeye ve diğer varlığı bedenden çıkarmaya çalışırdı. Kötü varlığı uzaklaştıran ilaç, *mana* ile ilişkilendirilirdi; bu, büyücü-hekim için geçerli olabilirdi. İşte bu nedenle "afsunculuk" terimi ortaya çıkmıştır. Afsunculuk yapan hekim, hastanın yaşamına af sunar ve bunu ise büyüleri yoluyla gerçekleştirdiğini iddia eder. Bu kişiler, simyacılar'dan önce gelen bir tür doğal ilaç uzmanı olarak tanımlanabilirler. Çalışmada ilk olarak, Hitit ve en son olarak da Yunan-Roma dönemlerine ait kaynaklardan bereket-lanet büyüleriyle alakalı bilgiler derlenerek; bu bilgiler, büyü'nün insan hayatının neredeyse tüm alanlarında var olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak, büyü'nün insanlar için vazgeçilmez bir olgu olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Afsunculuk, Bereket, Lanet, Hitit, Antik Yunan, Roma

* Bu çalışma Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı'nda, Prof. Dr. Ergün LAFLI danışmanlığında tamamlanan "Antik Çağ'da Anadolu'da Kahinlik, Afsunculuk ve Yıldız Bilimciler" başlıklı Doktora Tezi'nden üretilmiştir.

** Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE, Arkeoloji Anabilim Dalı, İzmir.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6831-7336> ♦ e-Mail: s.taylankara@hotmail.com

ABSTRACT

In the subject of magic, the term incantation, which is one of the basic elements of magic, is important. Incantation is generally a type of practice done for the well-being of the individual or society. Generally speaking, it benefits from religion and the foundations that religion deems sacred. It usually works in the field of religion and with clergy; it resorts to prayer and sacrifice. Its technique is partly the imitation and contact style of magic. The word “*anima*” was used in Latin to mean “soul” or “spirit”. Some people thought that it carried a mysterious magical effect or power and was considered the cause of many extraordinary events. This effect is called “*mana*”, which is of Melanesian origin. Like today’s mediums, the witch doctor communicated with the dead and conveyed their messages. Like the necromancers of the Middle Ages, they claimed to have the ability to control the spirits of the dead and other beings. According to the animistic worldview, the cause of illness was seen as the soul leaving the body and another being entering the body. The witch doctor tried to bring the soul back and remove the other being from the body. The medicine that removed the evil being was associated with mana; this could be valid for the witch doctor. This is why the term “incantation” emerged. The doctor who performed the spell claimed to do this by offering forgiveness to life through spells. These people can be defined as a type of natural medicine specialist that came before the alchemists. First, information about blessing-curse spells was compiled from sources belonging to the Hittite and lastly the Greek-Roman periods; this information showed that magic existed in almost all areas of human life. As a result, it was understood that magic was an indispensable phenomenon for people.

Keywords: *Anatolia, Incantation, Blessing, Curse, Hittite, Ancient Greek, Roman*

Giriş

İnsanoğlunun doğaüstü güçlerin varlığına olan inancı ve bu güçlerden yardım alabileceği düşüncesi tarih boyunca oldukça köklü bir geçmişe sahiptir (Tanç, 2023, 3-12). Belirli bir başlangıç tarihi olmamakla birlikte, insanlığın var olduğu her dönemde ve kültürde çeşitli nedenlerle doğaüstü güçlere başvurulduğu görülmektedir. Bu arzunun, bireysel güç ve ayrıcalık kazanma isteği üzerine inşa edilmiş evrensel bir dürtü olduğu ve insan doğasının bir parçası olduğu söylenebilir. Her dönemde, bu tür bir güce sahip olan kişilerin ayrıcalık elde edeceğine inanılmıştır (Akın, 2001, 29-30). Bu gücü ve onun kullanımını ifade eden genel kavrama ise “büyü” denir.

Günümüz Türkçesi’nde “*afsun*” kelimesi, “*Tabiat kanunlarına aykırı sonuçlar elde etmek iddiasında olanların başvurdukları gizli işlem ve davranışlara verilen genel ad olan, büyü, sihir ve füsün*” anlamıyla tanımlanmıştır (Eren, 1998, 238). Eski Türkçede, Divanü Lugat-it-Türk’te bu kelime “*bügü*” olarak yer alır ve “akıllı, bilge” anlamında kullanılır (Atalay, 1991, 125). Moğolca’da ise “*büge*” şeklinde geçen kelime, şaman, büyücü veya şifacı anlamlarına gelir (And, 1974, 26-27). Eski Türk metinlerinde de bu kelimeler ve türevlerine sıklıkla rastlanmaktadır (And, 1974, 38-39).

Afsun teriminin antik kökenine bakıldığında, İngilizce’deki “*magic*” ve “*magi*”, Fransızca ve Almanca’daki “*magie*” kelimelerinin Grekçe “*mageia-magos*” kökenli olduğu görülmektedir (Tanyu, 1992, 501). Latince’de bu terim “*magus-magicus*” olarak kullanılmaktadır (Kabağaç & Alova, 1995, 272). Herodotos’a göre (Hdt. 1, 101), bu kelime Batı İran’daki Med halklarından olan *Mag*’lardan alınmıştır. İlk kez Perslerin Zerdüşť rahipleri arasında kullanılan “*magos*” kelimesi genellikle olumlu bir anlam taşır ve “ateş taşıyan rahip” anlamına gelir. Ancak tarihsel süreçte, bazı büyü uygulamalarının kötü amaçları nedeniyle bu kelime birçok dilde olumsuz anlamlar da kazanmış ve “büyücü, cadı, sihirbaz (*Goeteia*)” şeklinde kullanılmaya başlanmıştır (Jones, 2005, 55-59).

Eski Farsçadaki “*magu-*” köküne baktığımızda, bu kelimenin *Avesta*’da (Yasna 65.7.) yalnızca bir kez geçtiğini ve burada “rahip” anlamında kullanıldığını görmekteyiz. Batı İran’da “rahip” anlamını tam olarak kazanması ise Akhamenid Dönemi (İ.Ö. 550-330) sonrasına rastlanmaktadır (Jones, 2005, 55-59). Herodotos, *Historia* adlı eserinin 1, 3, 4 ve 7. bölümünde Zerdüşť rahipleri’nin büyü uygulamalarından ve uygulamaların içeriğinden bahsetmektedir.

Afsun, genel anlamda maddi dünyada gerçekliği değiştirmeyi amaçlayan ve doğaüstü varlıklarla sembollerle ve sözlerle kurulmakta olan ilişkisini tanımlamaktadır (Türkan, 2012, 1).

Büyü terimi, anlam ve kelime açısından hala bir derece gizemi korumakta olup, son 2 yüzyıldır anlaşılmaya çalışılmaktadır. Büyü; devlet (yazılı kaynaklarda büyü uygulayan hanedan üyeleri, yasalar vb.), din (mitoloji, okült/spiritüel/kült vb.), metafizik, bilim (antropoloji, arkeoloji, felsefe, psikoloji, teoloji, kimya, simya, biyoloji, gemoloji, elektromanyetik enerji vb.), tıp (eczacılık, şifacılık vb.), toplum ve insanın dahil olduğu

insanlık tarihi boyunca birçok alanda önemli bir yer edinmiştir. Özellikle Anadolu ve Mezopotamya kültürlerinde büyü tanımı, algısı ve kullanım şekilleri gözlemlenmiştir (Türkan, 2012, 68).

Günümüzde, büyü kavramının ne olduğu, uygulamaları ve gerçeklikleri gibi konular, bilimsel ve sanatsal bakış açılarıyla tartışılmaya devam etmektedir. *Büyü*, insanlık tarihinde ve kültürlerin algısında oldukça etkileyici bir yer tutmakta ve hemen her toplumsal alanda varlığını sürdürmektedir. Ancak, bilimsel kaynakların azlığı ve materyal eksikliği, büyü konusunun güncel ve ilgi çekici bir araştırma alanı olmasını sağlamakta, aynı zamanda çeşitli görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu farklı görüşler, büyü kavramının tanımlarını zenginleştirmiştir. Büyü inancının ilkel insanlardan günümüze kadar sürekliliğini koruması, konunun hala merak edilmesine ve etkileyici bulunmasına neden olmaktadır (Tanç, 2023, 5-8).

Büyü, tarih ve diğer bilim dalları tarafından da araştırılan bir konu olup, “*bilim ve dinin ötesinde, insanın en temel arzularını ve nedensellik anlayışını en sade biçimiyle ortaya koymaktadır.*” (Türkan, 2012: 1).

1. Hitit Toplumunda Bereket-Lanet Getiren Afsunlar ve Ritüeller

Hitit kültüründe uygulanan büyü ritüelleri, amaçlarına göre iki ana gruba ayrılmaktadır: zararlı etkiler yaratmak amacıyla yapılan (lanet) *kara büyü* ve yararlı amaçlar taşıyan (bereket) *ak büyü* (Tanç, 2023, 141-143). Hititlerde lanet afsunu yasaklanmış olup, bulunan *çok sayıda* metin bereket afsunu ritüellerine aittir (**Res. 1-2**). Bu metinlerin çoğu Hattuşa’dan ele geçmiştir. E. Larouche’un “Catalogue des Textes Hittites” adlı kapsamlı eserinde bu büyü metinleri 3 ana kategoriye ayrılmıştır: *Anadolu Büyüleri* (CTH 310-CTH 471), *Kizzuwatna Büyüleri* (CTH 470-CTH 500) ve Farklı Dillerde Yazılmış Büyüleri (CTH 725-832). Binlerce Hitit büyü metni arasında, toplum yararına yapılan bereket afsunu ritüellerinin çoğunlukta olduğu görülmektedir (Başol, 2014, 47-55).

Lanet getiren (kara büyü) afsunlar; Antik kültürlerde var olan Hititler’de kanunlarca yasaklanarak korkulan bir uygulama olduğu görülmektedir. Zarar vermek isteğiyle yapılmakta olan lanet afsunu, büyüün bir türüdür ve cadıdan (*alwanzatar*) bedhah varlıkların, kötü istekler uğruna kullanılmakta olduğu bilinmektedir. Hititler’de, Eski Mezopotamya’dan değişik şekilde, lanet afsununu sadece belli bir grup değil, herkes yapabiliyordu. Hitit yazılı kaynaklarında doğrudan lanet afsunu örneklerine rastlanmamaktadır; ancak lanet afsununun etkilerini yok etmek için yapılan bereket afsunlarında geçen bazı metinler sayesinde bu tür büyü hakkında bilgi edinmekteyiz. Hititler, lanet afsununun ölümcül olabileceğine ve hatta ülkenin barışını ve ilerlemesini tehdit edebileceğine inanmıştır. Ayrıca, sadece cadıların kötücül büyüleri değil, onların çağırdığı ruhlar ve cinlerin yanı sıra tanrıları kızdıran çeşitli günahlar da lanet afsunu olarak kabul edilmiştir (Tanç, 2023, 142).

Bu günahlardan da anlaşılacağı üzere, Hititlerde kötü söz söylemek, kem gözle bakmak, fesatlık yapmak, lanet etmek, yalan söylemek, yalan yere yemin etmek, kan dök-

mek, kara büyü uygulamak, krala saygısızlık göstermek ve ölü kültürle bağlantılı olan Taş Ev'e ait yiyecekleri veya yasaklanmış gıdaları tüketmek gibi davranışlar yasaklanmış ve lanet afsunuyla eş tutulmuştur. Burada özellikle dikkat çeken başka bir davranış, büyü- lü yiyeceklerin tüketilmesi veya onlara temas edilmesi durumudur. Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, büyü- lü nesnelerin kirli kabul edilmesi ve büyü- nün yayılma tehlikesine karşı büyük bir titizlikle zararsız hale getirilip imha edilmesi Hitit ritüellerinde önemli bir yer tutar. Bu çerçevede, rastgele bir büyü ritüelinin ardından kirli sayılan bütün malzemeler, lanet afsunu sebebiyle tehlikeli bir silah haline dönüşme olasılığı taşımaktadır. Bu durumda, Eski Mezopotamya'da lanet afsunu amacıyla kullanılan heykelciklerin hedeflenen bireyin sahip olduğu toprağa gömülmesi uygulamasıyla benzerlik göstermektedir (Klinger, 2002, 458).

Bereket getiren (ak büyü) *afsunlar*; Hitit kültüründe olumlu ve iyileştirici bir amaçla kullanıldığı görülmektedir. En temel işlevi ise lanet afsununun zararlı etkilerini ortadan kaldırmaktır. Hitit büyücülerinin, diğer kültürlerdeki büyücülerden farklı olarak belirli alanlarda uzmanlaştıkları ve yaptıkları büyülerin, kullanılan tabletlerde adlarıyla anılmakta olduğu bilinir. Hititler, tüm sorunlarının çözüm kaynağı için bereket afsunu ritüellerine başvurmuşlardır. Bulunan birçok bereket afsunu ritüeli metninden elde edilen bilgilere göre; baş ağrısı, ses kısıklığı, göz hastalıkları, yaralanmalar, sarılık, ağız hastalıkları, kalp krizi, depresyon, kısırlık, kabuslar, doğum ve hamilelik sorunları, salgın hastalıklar, cinayet, şiddet, dedikodu, öksürük, kral ve kraliçeyi arındırma, dostlar arasındaki anlaşmazlıklar, üzüm bağlarının verimsizliği, ordudaki salgınlar gibi tıbbi, psikolojik, bireysel ve toplumsal birçok alanda bu büyülerin kullanıldığı anlaşılmaktadır (Tanç, 2023, 143-159).

Bu çalışma içerisinde, Hititlerde çok bulunan bu büyü ritüeli metinleri arasından; tıbbi, psikolojik ve toplumsal konulara odaklanan, bilhassa arındırma kuvveti yüksek olan ve adı yazıtlarda sıkça geçmekte olan kuvvetli ak büyücülerin sahip oldukları bilinen bazı özel bereket afsunu ritüeli örnekleri yer almaktadır. Bunlar;

Salgına Karşı Aşhella Ritüeli (Hatti): Hatti kültürü ile alakalı ve büyücüler *Aşhella* tarafından toplumlarına fayda sağlamak amacıyla gerçekleştirilen bu büyü, fazlaca bir ehemmiyete sahiptir (Tanç, 2023, 143-145). Tek bir şahıs negatif bir halden kurtulmak adına tedavi eden bir ayine başvurabileceği gibi, bu ayinden de anlaşıldığı gibi benzer koşullarda toplu katılımlar da olur. Hatti ordusunun içinde meydana gelen bir bulaşıcı hastalığa karşı gerçekleştirilen bu özel büyü ritüeli, dört gün boyunca sürmüştür (Dinçol, 1985, 23-26).

Büyü ritüeli sürecinde; tanrılara sunular sunarak onların memnun edilmesinin önemi, arınmanın zorunluluğu, ritüel esnasında bile büyü- lü nesnelerden kaynaklanabilecek kirliliğe karşı korunmanın gerekliliği, kullanılan zengin materyallerin etkisi, farklı büyü tekniklerinin nasıl bir arada uygulanabileceği, sözcüklerin güçlü analogi etkisi, hastalığın cansız veya canlı nesnelere aktarılıp uzaklaştırılması veya ortadan kaldırılması, ritüelin başarıyla sonuçlandığına dair sarsılmaz inanç dikkat çekmektedir.

Kirliliğe Karşı Ammihatna Ritüeli (Kizzuvatna): Hitit kültüründe kirlilik, lanet afsunun güçlü bir silahı olarak kullanılabilmekte ve çok bulaşıcı bir kötücül güç yaymaktadır (Tanç, 2023, 145-149). Kizzuvatna kültürüne ait büyücü *Ammihatna*'nın geliştirdiği bu özel ritüel, bu kirliliğin sebep olduğu olumsuz durumu tedavi etmek amacıyla kullanılmıştır (Murat, 2002, 21-60).

Bu uzun ve karmaşık ritüel metninde, yedi gün süren bir süreçten bahsedilmektedir. Ritüelde, değişik büyü yöntemlerinin aynı anda kullanıldığı, birçok tanrı ve tanrıçanın değişik sunular ve kurbanlarla hoşnut olunmasına çalışıldığı gözlemlenmiştir. Psikolojik etkinin bu süreçte mühim bir rol oynadığı ve çeşitli aktarım yöntemleriyle arındırmanın gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Kötü güçlerin ve kirliliğin tamamen yok edilmesi ve uzaklaştırılması amaçlanmıştır. Büyücünün ritüelin başarıyla tamamlandığını ilan edip, kişilere gümüş gibi saf olduklarını söyleyene kadar, farklı malzemeler ve tekniklerle arındırmaya devam edilmesi, psikolojik etkinin gücünü önemli ölçüde artırmaktadır. Hititli büyücülerin bu tür yoğun psikolojik etki barındıran ritüelleri, onların toplumda saygın bir konuma yükselmelerini ve uzman olarak kabul edilmelerini sağlamıştır. Ayrıca ritüel metninde geçen sedir ve ılgın gibi bazı materyallerin, Eski Mezopotamya büyü materyalleriyle (bkz. Tanç, 2023, 149) benzerlik gösterdiği de fark edilmektedir (Başol, 2014, 98).

Aile İçerisi Geçimsizliğe Karşı Maštigga Ritüeli (Hitit): Bu Hitit dönemi ritüeli, aile içindeki geçimsizlik sorununu çözmeye yönelik olarak tasarlanmıştır. Kavgalı aile üyelerini kötü ya da lanetli sözlerin olumsuz etkilerinden kurtarmayı ve bu etkileri kalıcı olarak uzaklaştırmayı amaçlamaktadır (Tanç, 2023, 150-153). “Büyücü kadın” *Maštigga*'nın uzmanlık alanına giren bu ritüelin, dönemin toplumunda sıkça başvurulmuş bir uygulama (**Res. 3**) olduğu görülmektedir (Reyhan, 2002, 26-65).

Sal SU.GI (yaşlı kadın) *Maštigga*'nın büyü ritüeli bağlamında; kullanılan çeşitli büyü yöntemlerinin bir arada nasıl uygulandığı, tanrılara sunulan adaklar, zengin büyü materyallerinin etkin kullanımı ve büyücü kadının bu malzemeleri hastalarla başarılı bir şekilde nesneleri benzetme ve onları başkasına aktarma yoluyla nasıl ilişkilendirdiği görülmektedir. Ayrıca, sözlerdeki yoğun analojinin, psikolojinin etkili rolünün ve ritüel boyunca defalarca gerçekleştirilen arınmanın başarıyla sonuçlandığına nasıl inanıldığı da gözlemlenmektedir.

Doğum Zorluklarına Karşı Papanikri Ritüeli (Hitit): Doğum, Hititler için de diğer antik toplumlarda olduğu gibi hayati öneme sahip ve zorlu bir süreçtir (Tanç, 2023, 153-157). Doğumun sorunsuz gerçekleşmesi, anne ve bebeğin korunması, lohusa annenin ve yeni doğanın güvenliği hem ebeler hem de hekim-şifacılar kadar büyücülerin de sorumluluğundadır. Antik dönemlerde olduğu gibi Hititler de doğum sırasında karşılaşılan olumsuz durumları kötücül güçler ya da işlenen günahlara bağlamış ve bu sorunları gidermek için büyü ritüellerine başvurmuşlardır. Büyücü *Papanikri*'nin gerçekleştirdiği bu ritüelde, doğumu henüz başlamamış olan ve doğum sandalyesi üzerinde oturmakta olan bir kadının, kocasının işlediği bir günaha atfen lanetlenmiş olduğuna inanılmakta ve bu lanetin ortadan kaldırılmasına çalışılmaktadır (Güçerdem, 2007, 80).

Bu karmaşık ve ayrıntılı ritüelin amacı, annenin ve bebeğin, babanın işlediği farz edilen günahı arındırılması ve tanrıların hoşnut edilmesidir. Hamile olan kadın doğum sandalyesi üzerine oturunca, eğer kilden bir kap veya sandalye kırılırsa lanetli olduğuna kanaat getirilir. Ritüel için öncelikle zengin içerikli materyaller hazırlanır ve ritüel, tanrıları hoşnut ederek başlatılır. Daha sonra bebeğin doğumu ritüelle paralel olarak gerçekleşmiştir, böylelikle bebeğin temizlenmesiyle hem anne hem de bebeğin arındırılması sağlanır. Tanrılara, lanetin bütün etkisinden kurtulunması için yeniden adaklar sunulur ve kurbanlar verilir. Değişik büyü yöntemleriyle lanet çeşitli nesnelere aktarılır, bu nesneler büyücü tarafından yok edilerek ortadan kaldırılır. Ritüelin başarıyla sonuçlandığı ilan edildikten sonra, tanrılara şükretmek amacıyla yemek yenir ve içkiler içilir. Lanetin çeşitli canlı ve cansız nesnelere aktarılarak uzaklaştırılması veya yok edilmesi, tanrıların memnun edilmesiyle birlikte tamamen ortadan kalktığına inanılır (Başol, 2014, 78-79).

Taknaz/Arınma Sağlamak için Tunnawiya Ritüeli: Hitit kültüründe arınma ritüelleri fazlaca önem taşımaktadır. Bilhassa krallar ve kraliçeler adına düzenlenen arınma ritüellerinin arasında büyücü *Tunnawiya*'ya dair olan taknaz büyü (toprakten çekip almak) dikkat çekicidir. Bu ritüelde, açıklanamayan bir kirlilikten bahsedilir ve kişiler ruhsal anlamında toprağa sokulup tekrar çıkarılarak ruhsal arınma sağlanır.

Bu ritüelde kullanılan malzemeler, diğer ritüellere kıyasla daha az çeşitli olsa da, ritüelin amacı dikkat çekicidir. Tanrılara yapılan sunular ve kurban edilmiş olan hayvanlar yanında, kral ve kraliçenin ruhsal arınması adına açılan çukur mühim bir simgedir. Bu çukur, yeraltı dünyasıyla bir bağlantı noktası olarak kabul edilir ve bir geçit işlevi görür. Arınma ritüelinde, kral, kraliçe veya ilgili kişi bu çukurda bir yatağa yatırılır ve olumsuz durumlarının yeraltına gönderilmesi amaçlanır. Daha sonra büyücü, bu kişiyi yeraltından geri çıkararak ritüeli tamamlar. Bu süreç, bir tür kefaret ödeme olarak kabul edilir ve kişilerin kötücül güçlerini yeraltına bıraktıkları, bu sayede hem bedensel hem de ruhsal olarak arındıklarına inanılır. Her ritüelde olduğu gibi, tanrılar memnun edilir, adaklar sunulur ve büyücü, büyüün başarılı olduğunu ilan eder (Tanç, 2023, 157-159).

Anadolu topraklarında ve Hititlerde büyüün büyük bir öneme sahip olduğu, bu ritüellerden de anlaşılmaktadır. Sürekli gelişen ve durmaksızın devam eden büyü kültürü, hemen her medeniyeti etkilemiş ve bu kültürler arasında yoğun bir etkileşim sağlanmıştır. Özellikle yazının yaygınlaştığı, okuryazarlığın arttığı, bilimin, sanatın ve dinin yükseldiği Antik Yunan ve Roma toplumları bu kültürel alışverişin en önemli örneklerinden biri olmuştur.

2. Antik Yunan-Roma Toplumunda Bereket-Lanet Getiren Afsunlar ve Ritüeller

Büyü inancına göre, bir büyüün başarılı olabilmesi için tüm bileşenlerin eksiksiz bir şekilde bir araya gelmesi şarttır. Ancak bu unsurlar tam olduğunda büyücü, doğanın ve doğaüstü güçlerin gizemli dünyasına adım atabilir.

Lanet getiren (kara büyü) afsunlar; Eski Yunan ve Roma'dan ele geçirilen büyü materyalleri incelendiğinde, lanet afsunlarından ziyade bereket afsunlarının daha yaygın olduğu görülmektedir (Tanç, 2023, 174-177). Bununla birlikte, özellikle lanetleme tabletleri, beddua yazıları ve kötü bakıştan koruma amaçlı büyüler de bulunmaktadır. Büyü kendi başına büyük bir güç taşır ve bu güç, büyücünün amacına bağlı olarak hem fayda hem de zarar getirebilir. Doğüstü bir varlığın enerjisiyle güçlendirilen bir bebek, figür veya nesnenin hangi amaçla kullanılacağı tamamen büyücünün ve büyüü talep eden kişinin iradesine bağlıdır; büyü yapılan kişi yalnızca bir hedef, çağırılan varlık ise sadece bir araçtır. Örneğin, bir bağlama büyüü hem iyilik hem de kötülük amacıyla kullanılabilir. Sevgi ve aşk gibi olumlu bir duygu için yapılan bir büyüde bile, hedef kişinin iradesi devre dışı bırakıldığında, büyüün fayda mı yoksa zarar mı verdiği ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, zarar verdiği kesin olan bazı büyülerden, özellikle kem göz/nazar büyülerinden bahsetmek mümkündür.

Büyünün etkili olabilmesi için, büyücünün konsantrasyonu, odaklanması ve hayal gücünü kullanma yeteneği büyük bir önem taşır. Bu amaçla büyücüler, çeşitli özel yöntemler tercih edebilirlerdi. Bunlardan biri bakışın içindeki güçtür. Antik dönem insanlarına göre, bir varlığın ruhu gözlerde toplanır ve bu ruhsal güç, büyüü bir enerjiye dönüşebilir (Pindar. Pythien 5. 18; Plinius. Naturalis Historia. 11. 145; Gökay & Kadioğlu, 2003, 38). Bu enerji, özellikle zarar vermek isteyen bir büyücüde ya da kötü niyetle yoğunlaşmış herhangi bir bakışta ciddi bir lanet afsunu etkisi yaratır ve en güçlü hali, karşılıklı bir bakışma sırasında ortaya çıkar. Kem göz olarak bilinen bu bakış, hastalıklara hatta ölüme neden olabilir, ancak bakışın sahibinin tespit edilmesi zor olduğu için bu tür bir büyüye karşı önlem almak güçtür. Antik çağda olduğu gibi günümüzde de *amulet*ler/muskalar veya tılsımlar, kem gözün etkilerini engellemek için kullanılan yaygın bir bereket afsunu yöntemi olarak bilinir. Bu *amulet*ler, genellikle koruyucu bir tanrı gözünü simgelemek amacıyla göz şeklinde yapılır ve takı olarak vücutta taşınabildiği gibi, evlerde, gemilerde ya da kalkanlarda da kullanılır. Antik dönemde en çok korkulan bakış, yılanın bakışıydı ve onun insanları hipnoz ettiği düşünülürdü (Gökay & Kadioğlu, 2003, 38). Yılanın bu özelliğinin, bakışıyla insanları taş a çeviren *Medusa* ile bağlantılı olduğu düşünülebilir.

Büyünün gücünde, büyücünün çıkardığı sesler de önemli bir rol oynar. Doğaya ya da çağırılan varlıkla ilişkilendirilen hayvan seslerinin büyü sırasında kullanıldığı bilinmektedir. Büyücülerin tiyatral hareketlerle çeşitli sesler çıkardıkları, çığlık attıkları ya da uludukları anlatılmaktadır. Bu seslerin yanı sıra, ritmik ve tonlu şekilde sıralanmış büyüü sözlerle "*epode*" denir. *Epode*, hastalık yaymak, sakatlık yaratmak, hava koşullarını kontrol etmek, kötülük yapmak veya aşk büyülerini bağlamak için sıklıkla kullanılmış ve oldukça etkili olduğu bilinmektedir (Gökay & Kadioğlu, 2003, 38).

Antik dönemde kullanılan zararlı büyülerden biri de lanetleme ve *beddua* tabletleri, levhaları ve papirüsleriydi. Bilinen en eski beddua örneği, İ.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen bir papirüste (ceza tehditli Artemisia bedduası; Betz 1986, XL) yer almaktadır.

Bu papirüste Artemisia, ölümler tanrısı Oserapis'e seslenerek, kızının cenaze törenini gerçekleştirmeyip ölü hediyelerini çalan babanın cezalandırılmasını talep etmektedir. Lanetleme ve beddualar özellikle Hellenistik dönemin sonlarından itibaren yaygınlaşmış, Roma döneminde ise toplumsal yaşamdan devlet işlerine kadar birçok alanda varlık göstermiştir (Görkay & Kadioğlu, 2003, 38; Betz 1986, XL).

Bunun yanı sıra, büyücülerin çağırdıkları ruhları, doğüstü varlıkları veya *daimon*ları hedef kişilere musallat ederek çeşitli kötülükler vermeye çalıştıkları büyü metinleri de (Anastasi koleksiyonu) mevcuttur. Bu büyülerde, büyücüler yeterli büyü gücüyle ruhları kontrol altına alır, onları hedefe yönlendirir ve bu ruhları hastalık yaymak, ölüm getirmek veya başka zararlı istekleri yerine getirmek amacıyla kullanırlar (Görkay & Kadioğlu, 2003, 40).

Bu tür büyülerin, kişinin iradesini yok sayma ve zorlayıcı doğası nedeniyle aşk, bağlama ve cazibe büyüleri de bu kategoriye dahil edilmiştir. Özellikle birbirine benzer ritüellere sahip olan bu büyüler, antik dönemde oldukça yaygındı ve bu konuda en çok yazan antik yazar Theokritos'tur.

Theokritos'un *Idyll* isimli eserinin ilk bölümünde (Theokritos *Id.* 2.15 vd.), Simaitha ve hizmetçisi Thestylis'in, ay ışığı altında gerçekleştirdikleri bir aşk ve bağlama büyüünü ayrıntılı şekilde anlatılmaktadır. Bu büyü, başka kadınlarla birlikte olan Simaitha'nın eski sevgilisi Delphis'i geri kazanma amacını taşır. Ritüel, belirli hazırlıklarla başlar ve birkaç aşamadan oluşur. Asıl büyü, girişin ardından dört satır ve dokuz paragraf uzunluğundaki bir şiirde yer alan "*lynks! Bu sevdiğim adamı benim mekânıma getir*" şeklindeki nakaratın tekrarlanmasıyla başlar. *Lynks*, büyücünün ipe asılarak sarkıtılan ve dönüş yönüne göre yorumlanan halka şeklindeki küpesidir. Büyünün ardından, Hekate'nin çağrıldığı ilk aşamaya geçilir. Bu bölümde kullanılan malzemeler arasında yanan bir ateş, defne yaprağı, pembe yünle sarılı bir vazo, sunu arpası anlamına gelen *alphita*, mısır başağının dış yaprakları anlamına gelen *pitura* ve bağlama büyüünde büyü malzemesi olarak geçen *philtr*a kelimesi yer alır. Simaitha, sırasıyla üç *alphitay*ı ateşe atıp "*Delphis'in kemiklerini saçıyorum*" der, ardından defne yapraklarını ateşe bırakıp "*Onun da vücudunu aynı şekilde ateş bürüsün*" diye söyler ve son olarak pituraları ateşe saçarak Hekate'ye dualar eder. Tanrıçanın geldiğini köpek havlamaları işaret ettiğinde, Simaitha kendisini korumak için gong sesi çıkarmalıdır. Ritüelin ilk aşamasında amaç, adamın bedenini aşkın ateşiyle tekrar yakmaktır (Görkay & Kadioğlu, 2003, 40-41).

Ritüelin sonraki aşamasının amacı, adamın iradesini kırarak onu büyü yoluyla geri dönmeye ve tekrar aşık olmaya zorlamaktır. Bu aşamada Simaitha, bir balmumunu eriterek "*Onu da aynı bu şekilde erit*" der. Ardından, metal bir nesne olan ve büyüde döndürülerek kullanılan *rhombus*u çevirir ve "*Onu da aynı bu şekilde döndürerek kapıma getir!*" diye seslenir. Üç kez tekrar edilen bu işlemle birlikte Simaitha tanrıçaya sıvı sunumu yapar ve adamın tüm eski aşklarını unutup kendisine dönmesi için dua eder. Sonrasında bir şiir ile ritüelin üçüncü aşamasına geçilir. Bu aşamada, Simaitha adamın kaçınılmaz olarak büyüünün etkisine kapılacağına inanır ve Delphis'e ait giysi parçalarını ateşe atar.

Ardından hizmetçisi Thestylis'e dönerek, Delphis'in evinin eşiğini çiçek ve hoş kokulu bitkilerden oluşan *throna* ile ovmasını ve bunu yaparken “*Onun kemikleri de aynı şekilde ovulsun!*” demesini söyler. Ritüelin sonunda, Simaitha bir kertenkeleyi ezip Delphis için büyüü bir içecek hazırlar ve ritüel tamamlanır (Görkay & Kadioğlu, 2003, 41).

Görüldüğü gibi, *aşk* büyülerinin temel amacı, hedef kişiyi büyü yoluyla zorlayarak geri döndürmek ve yeniden aşkla tutuşmasını sağlamaktır. Aynı etki, cazibe ve erotik bağlama büyülerinde de görülmektedir. Bu büyülerde sıkça geçen “bağlama” terimi nedeniyle, bu tür ritüeller bağlama büyüleri olarak da adlandırılmaktadır. Ritüel sürecinde, “benzer benzeri doğurur” ve “parça bütüne aittir” prensiplerinin yanı sıra yakma, bağlama, koklama, sürme ve ovma gibi yöntemlerin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Ateşe atılan metaforik malzemeler bazen defne yaprağı ve mersin gibi basit maddeler olurken, bazı durumlarda ise aşağıdaki büyü metninde belirtildiği gibi daha karmaşık karışımlardan oluşmaktadır.

Büyücünün, bu tanınmış metinde yer alan karışımı hazırladıktan sonra, küçük parçalar halinde ayırarak ateşe koyup tütsü gibi yaktığı ve bunu büyüü sözlerle desteklediği bilinmektedir (Görkay & Kadioğlu, 2003, 42).

Bereket getiren (ak büyü) *afsunlar*; Eski Yunan ve Roma'da yarar sağlamaya yönelik büyülerin özellikle kehanet ritüelleri üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (Tanç, 2023, 177-185). Bunun yanı sıra, şans ve başarı elde etme, büyüü tılsımlar ve muskalar aracılığıyla kötü güçlerden korunma, hastalıkların iyileştirilmesi ve sınıflandırılması zor olsa da günlük yaşamı kolaylaştıran pek çok faydalı büyü ritüeli de bulunmaktadır. Bu ritüeller arasında kaybolan eşyaların büyü yoluyla bulunması, istenmeyen gebelikten korunma, olumsuz hava koşullarının değiştirilmesi ya da evdeki böcek istilasından büyü yardımıyla kurtulma gibi örnekler yer alabilir. Ancak bu kültürlerde fal ve kehanet, büyü pratiklerinin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır.

İlkel toplumlardan günümüze kadar etkisini sürdüren, güneş ve ay tutulmaları, kasırgalar, yıldırım düşmeleri, seller ya da rüyalar gibi doğa olaylarına kozmik anlamlar yükleyerek geliştirilen kehanet ve bilicilik, Eski Yunan ve Roma toplumlarında en yaygın ritüeller arasında yer almıştır. Bu tür kehanet büyüleri, şimdiyi ya da geleceği görme yetisine sahip olduğuna inanılan özel kahinler tarafından gerçekleştirilmiştir. Kahinler, astrologlar ya da gök bilimciler olabilmekte ve doğaüstü işaretleri doğrudan okuyabilme veya yorumlama yeteneğine sahip sayılmaktaydı. Kehanet, insanın varoluşunu anlama ve mikrokozmos ile makrokozmos arasındaki bağlantıyı kurma çabasının bir sonucu olarak tarih boyunca önemli bir yer edinmiştir. Bu tür büyülerde, kehanette bulunan kişinin, genellikle Apollon veya Helios gibi bilici güce sahip olduğuna inanılan tanrılar ya da doğaüstü varlıklar ile iletişime geçmesi gerekiyordu. Sorular, gündelik yaşamdan savaş gibi önemli olaylara kadar geniş bir yelpazede sorulabiliyordu. Özellikle Roma'da devlet kararları alınmadan önce kehanet ritüellerine sıkça başvurulduğu biliniyordu. Ayrıca, İskender'in ya da İsa'nın doğumu gibi tarihi olayların da kehanetlerle önceden bilindiği örnekler arasında (Plutarkhos'un Paralel Hayatlar; Kutsal Kitap'tan Yaratılış 3:15, Yeşaya

7:14, Mika 5:2) yer alır. Kehanet, kahinlerin tanrılardan ya da ölülerden, doğa olaylarından ya da hayvan organlarından pek çok aracı ile gelen işaretleri doğru yorumlayarak sorulara yanıt bulmalarını sağlamıştır. Roma'da ise astrologların bu amaçla kullanıldığı bilinmektedir (Sülün, 2020: 45-47).

Antik Yunanda kehanet sırasında yaşadıkları nöbetler nedeniyle delilikle ilişkilendirilen kahinlerin verdiği cevaplar kesin bir doğruluk taşımamaktadır. Bu cevapların her zaman gerçeğe dönüşmediği bilinse de, bu durum kahinlerin tanrılardan bir mesaj almadığı anlamına gelmemektedir. Gelecek ve tanrıların iradesi, süreç boyunca yapılan bir davranış ya da alınan farklı bir karar nedeniyle değişebilir. Kahinler, toplum içinde diğer büyücülere kıyasla daha büyük bir değer görmüşlerdir; çünkü tanrılardan gelen mesajları yalnızca onların doğru şekilde yorumlayabileceğine inanılmıştır. Roma ordularını yönlendiren ordu kahinleri ve tapınaklardaki kadın kahinler olan *Sibyller* gibi figürler, bazen kralların en yakın danışmanları konumuna bile gelmiştir. Bu da kahinlerin ve kehanetin toplumda ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Sülün, 2020: 50-58).

Kehanet soruları genellikle, bir işe başlamadan önce o işin sonucunun iyi mi kötü mü olacağını ve tanrıların bu durumdan memnun olup olmayacağını öğrenmek amacıyla sorulurdu, ancak daha basit, gündelik sorular da vardı. Bu soruların ortak noktası, genellikle evet ya da hayır gibi kesin cevaplar gerektirmeleriydi. Kehanet ritüellerinde, büyücü tarafından tanrılar ve aracı varlıklarla iletişim kurulurdu. *Anubis*, *Apollon*, *Helios*, *Horus* ve *Mithra* gibi gökyüzü ya da yeraltı tanrılarının yanı sıra, *daimon*lar, melekler, *moiralar* ve *musaların* isimleri de bu ritüellerde anılmaktaydı. Kehanet bazen bir hapsirme, yağmurun yağması, ani bir rüzgar, güneş tutulması gibi doğal olaylarla gelebilirken, bazı durumlarda daha belirgin yöntemler kullanılırdı. Bu yöntemler arasında kurban kanını içme, kutsal sudan içme, ateş ve dumanın şekillerini gözlemleme, defne yaprağı çiğneme, rüya görme ya da tanrıya kurban sunma gibi uygulamalar yer alıyordu. Kehanet almak için kullanılan malzemeler arasında defne, gül, mür, zeytin, bal, Caria inciri, ibis kuşu, bok böceği, kandil ve ölümler gibi nesneler bulunmaktaydı. Ayrıca, büyüsel formüller ve sözcükler de ritüelin bir parçasıydı. Ritüelin zamanı ve mekanı da büyük önem taşıyordu ve bu büyücü tarafından özenle belirleniyordu. Kehanet büyülerinin, Antik Çağ'da büyük ilgi gördüğü ve halk tarafından sıkça başvurulanan bir yöntem olduğu bilinmektedir. Antik çağlarda önemli kehanet merkezleri arasında Delphoi, Klaros, Didyma ve Patara yer almaktadır ve birçok ünlü kahin (Khalkas, Mopsos), tarihte önemli dönüm noktalarına yön vermiştir (Tanç, 2023, 178-179).

Antik Yunan ve ardından Roma büyü kültürüne, "Mısır'dan geçtiği" bilinen bir kehanet ritüeli, tanrıya sunulan kurbanın iç organlarının incelenip yorumlanmasına dayanmaktadır ve metinlerde en sık geçen yöntemlerden biridir. Hayvanların iç organlarına bakarak kehanet yapan kişilere *haruspex*, yaptıkları yorumlara ise *extispicium* denir (Dürüşken, 2000, 22). Özellikle ordu kahinleri, tanrılarla iletişim kurmak için bu hayvan kurban etme yöntemine sıklıkla başvururdu. Bir kehanet ritüelinde kurban edilen koyun, keçi veya boğa gibi bir hayvanın, hem kesilmeden önce hem de kesildikten sonra iç or-

ganlarında belirli işaretler aranırdı. Eğer hayvan kesilmeden önce hareketsizse, bu durum kurbanın uygun olmadığına işaret ederdi. Kurban edilirken akan kanın yönü, hayvanın ne kadar hızlı öldüğü, kuyruğunun hareketi gibi detaylar da kehanetin yorumu için önem taşırdı. Kurbanın iç organları açıldığında ise ilk olarak karaciğer incelenirdi. Karaciğerin loblarından biri eksiğe bu olumsuz olarak değerlendirilirdi. Organların şekilleri, renkleri, üzerlerindeki işaretler ve farklılıklar da kehanet yorumuna dahil edilirdi (Sina, 2019, 197).

Kuşların gözlemlenmesi de kehanet ritüellerinde sıkça kullanılan bir yöntemdir. Özellikle akbaba, kartal veya şahin gibi kuşların uçuş şekilleri, yönleri ve sayıları kehanetin önemli unsurlarıdır. Genellikle kuşun sağdan uçuşması olumlu, soldan uçuşması ise olumsuz olarak değerlendirilir. Bu yöntemle kehanet verdiği bilinen kahinler Teiresias ve Kalkhas gibi isimlerdir ve metinlerde bu kişilere *oionopolos*, yani kuş gözlemcisi denilmektedir (Berkert, 1985, 112).

Metinlerde kehanet elde etmek amacıyla kullanılan bir diğer yöntem olan rüyaya yatma ritüellerinin, açık bir şekilde “Eski Mısır büyü kültürü”nden etkilenmiş olduğu görülmektedir. Bu ritüellerde, Apollon ve Hermes’in yanı sıra Ra, Thoth, Isis gibi Mısır tanrılarının isimlerine de rastlanır. Tanrılar veya onların aracıları olan *daimon*lar ve melekler, sorulara cevap vermek üzere rüyalara çağrılırlar. Ritüellerde zeytin dalları, Mısır’a özgü bitkiler, Apollon’un sembolü olan üçayaklı sehpa, büyülu oyuncaklar ve ilahiler gibi unsurlar kullanılır. Mısır büyü kültürüne benzer şekilde, çağrılan varlığın isminin yazılması, büyülu formüllerin ve kandillerin de bu ritüellerde yer aldığı gözlemlenmiştir (Sülün, 2020, 63).

Apollon ismiyle yapılan bir kehanet büyüünde (PGM 1.263-347), çağrılan varlığa *kutsal isimlerle* seslenilirken sağ elde defne dalı, sol elde ise asa tutulduğundan bahsedilir. Ritüelin sonunda varlığı geri göndermek istendiğinde, bu malzemeler ellerde yer değiştirir. Ayrıca, bir ölüden kehanet almak amacıyla keten bir yaprağa yazılmış büyülu sözlerin cesedin ağzına yerleştirilip rüyaya yatıldığı bir büyü metni de (PGM VH.727-39) mevcuttur. Bu uygulamanın, ölen kişinin ruhuna belirli bir soru yöneltmek amacıyla yapıldığı düşünülmektedir. Bir başka metinde ise, kutsal isimler ve büyülu formüller bir papirüse yazılır, ardından bu papirüs yanan bir kandilin içine yerleştirilir ve rüyaya yatma ritüeli gerçekleştirilir (Faraone & Obbink, 1991, 177).

Başka bir *rüyaya yatma* ritüelinde ise (Sülün, 2020, 64-65), keten bir şeridin üzerine mür mürekkebi ile büyülu kelimeler ve isimler yazılır, ardından bu şerit bir zeytin dalına sarılarak başın sol tarafına yerleştirilir. Sonrasında, kandile yedi kez büyülu sözler üflenip kandil söndürülür ve temiz bir zemin üzerine hasır serilerek rüyaya yatırılır. Ayrıca, defne yaprağının üzerine büyülu kelimeler ve isimler yazılarak gerçekleştirilen rüyaya yatma yöntemine dair ritüel metinleri de bulunmaktadır.

Eski Yunan ve Roma’da pagan, Yahudi ve Hristiyan inançlarının bir arada var olduğu senkretik yapıya dair bir örnek teşkil eden kehanet büyüü metninde şu ifadelere rastlanmaktadır:

“Ey efendi Apollon, Paian ile gel,
Sorularıma cevap ver efendim. Ey üstat.
Dudaklarım ne zaman gizli kelimeleri söylerse
Parnassos Dağı'nı ve Delphoi Pythosu'nu terk et,
Yüce tanrı Zeus'un baş meleği.
Ve sen, cennetin krallığını yöneten MICHAËL,
Seni baş melek GABRIËL'i Olympos'tan aşağıya çağırıyorum,
Şafak vakitlerinde sevindiren ABRASAX,
Gel şafaktan gün batımına görünen merhametli
ADÖNAL. Dünyanın babası,
Tüm doğa senin korkunla sarsılır, PAKERBËTH.
Yalvarıyorum sana Olympos'un başı...” (Türkan, 2012, 163-164)

Anlaşılabileceği üzere, her türlü eylemin tanrılar nezdindeki kabulü, bu eylemin olası sonuçları ya da merak edilen herhangi bir konu, geçmişten günümüze kadar tüm toplumlar tarafından önemli görülmüş ve kehanet yöntemleriyle öğrenilmeye çalışılmıştır.

Eski Yunan ve Roma'da, kehanet büyülerinin yanı sıra sağlık ve korunma amacıyla yapılan büyülere de sıkça rastlanmaktadır. Bu büyülerden elde edilen en önemli verilerden biri, tılsım ya da muska (*amulet*) olarak kabul edilen doğal taşlar (*gemma*)dır. Belirli durumlara yönelik koruma sağlamak veya hastalıklardan korunmak amacıyla bu taşlar özel şekillerde kesilip, üzerine ilgili duruma dair büyü sembolleri kazınmıştır (**Res. 4-8**). Genellikle Mısır'da üretilen bu *gemma* taşlarının, özellikle İ.S. 2. ve 3. yüzyıllarda, erkekler de dahil olmak üzere geniş bir kitle tarafından kullanıldığı bilinmektedir (Görkay & Kadioğlu, 2003, 42). Taşların etkisi, taşın türüne, üzerindeki sembolere ve genellikle Grekçe yazılmış büyü harflere göre değişmektedir. Bu semboller büyü varlıklarla ilişkilendirilir ve taşın kendisinin de büyü bir güce sahip olduğuna inanılır. Genellikle sindirim sorunları, zehirlenmeler, doğum ağrıların azaltılması, sağlıklı hamilelik, sırt ve göz ağrıları gibi çeşitli rahatsızlıklar için kullanılan bu taşlar, büyüün etkili olabilmesi için genellikle yüzük ya da kolye olarak vücutta taşınır.

İlk *gemma*, mide rahatsızlıkları için kullanıldığı bilinen, üzerinde yılan gövdeli aslan başlı *Chnoubis* tasviri ve ismi bulunan yeşil jaspis taşından yapılmıştır. Taşın göğüs üzerinde taşınması gerektiği belirtilir. Zaman zaman taşın türü akik, hematit veya khalkedon olabilir, ancak tasvir ve yazının taş üzerinde yer alması önemlidir (Görkay & Kadioğlu, 2003, 42-43).

Bir diğer *gemma*, Thoth'un sembolü olan kara leylek (ibis kuşu) tasvirini taşıy ve kalp biçiminde kesilmiş steatit taşından yapılır. Bu taşın, kalp üzerinde bir kolye olarak taşınması gerektiğine inanılır. Kara leylek, zehirli hayvanları yemesiyle bilinir ve bu gemmanın kalp ve mide rahatsızlıklarına, ayrıca zehirlenmelere karşı etkili olduğu düşünülür (Görkay & Kadioğlu, 2003, 43).

Başka bir *gemma* ise sancılar ve karın altı kramplarına karşı kullanılan, rahim ve doğum ağrılarını hafiflettiğine inanılan bir taştır. Üzerinde Nemea aslanıyla savaşılan Herakles tasviri bulunan kırmızı akik veya med taşları altın bir yüzüğe yerleştirilmeli ve vücutta taşınmalıdır. Bu taşların arka yüzünde yan yana dizilmiş üç “K” harfi bulunur (Görkay & Kadioğlu, 2003, 43-44).

Göz hastalıkları ve körlüğe iyi geldiğine inanılan bir diğer *gemma*, her şeyi görebildiği düşünülen güneş tanrısı Helios’un kutsal hayvanı olan kertenkelenin tasvir edildiği yeşil akik taşlarıdır. Bu taşın büyüsel ritüeli şu şekildedir: Yeşil akik üzerine hilal şeklindeki aya dikey bir kertenkele motifi kazınır. Ay hilal evresindeyken yeşil bir kertenkele yakalanır, demir bir aletle kör edilir ve dokuz gün boyunca bu kertenkele, yapılan *gemma* ve demirden yapılmış bir yüzükle birlikte bir kaptan tutulur. Dokuz gün sonunda kertenkelenin tekrar görmeye başlayacağına ve yüzüğün körlük ve göz rahatsızlıklarını iyileştireceğine inanılır (Görkay & Kadioğlu, 2003, 44).

Tarihin her döneminde önemli bir sorun olarak görülen cinsel hastalıklara iyi gelen bir başka *gemma*, cinsel gücün sembolü olan akrep figürlü sarı akik taşından yapılmış yüzüklerdir. Akrep figürü, aynı zamanda Mısır tanrısı Seth’in kutsal hayvanı olarak da kabul edilir. Bu *gemmanın*, cinsel hastalıklara şifa verdiğine ve cinsel gücü artırdığına inanılmaktadır (Michel, 1995, 386).

Sonuç

Görüldüğü gibi, afsun (büyü) olgusu, tarih öncesi dönemlerden başlayarak insanlıkla birlikte var olmuş ve özellikle Antik Yunan ve Roma’da büyük ilgi görmüştür. Bu dönemlerde, yazının etkin şekilde kullanılmaya başlanmasıyla birlikte, felsefenin doğuşu ve çok sayıda filozofun ve antik yazarın büyüü anlama çabaları, bilim, sanat ve dinin gelişmesine ve aralarındaki sınırların belirginleşmesine yol açmıştır. İnsanların merak duygusu bu dönemde araştırma ve sorgulama ihtiyacını artırmış, tanrı ve kutsal kavramlarından öte dinin gücü artmış, şifacılık tıbbın ve cerrahinin temellerine dönüşmüş ve büyü ile ilgili çalışmalar psikoloji, felsefe, astronomi, astroloji, teoloji, *farmakoloji* gibi bilim dallarının yanı sıra, tiyatro, şiir, müzik, heykel, mimari gibi sanat dallarının gelişimine de katkıda bulunmuştur. Halk, bu gelişmelere rağmen büyüü yaşamlarının bir parçası olarak sürdürmüş, gelecekte haber alma, kehanet, fal ve *amulet* gibi afsun türlerine olan ilgileri artarak devam etmiştir. Semavi dinlerle birlikte Antik Çağ’dan Orta Çağ’a, oradan da günümüze kadar ulaşan büyü, insanlık ve toplumların birçok yönünü anlamamıza yardımcı olan güçlü bir inanç kültürü olarak etkisini sürdürmüştür (Sülün, 2020, 6-45).

Mısır büyüünde yararlı “berekat afsunu” ile zararlı “lanet afsunu” ayrımını yapmak zor olsa da, bu ayrımın Anadolu’da, Hititler ve Yunan-Roma toplumlarında belirginleştiği görülmektedir. Babil’de lanet afsununun sıkça yapıldığı, devlet yasaları ve krallar tarafından yasaklandığı, büyücüler için ölüm cezası verildiği ele geçen metinlerde açıkça belirtilmektedir. Aynı yasaklar Hitit ve Yunan-Roma kanunlarında da mevcuttur.

Özellikle Anadolu ve Hitit metinlerine göre, lanet afsunu yasaklanırken, bereket afsununa kralların dahi ilgi göstermeye devam ettiği anlaşılmaktadır. Lanet afsunu her zaman yasaklanan, korkulan ve korunulması gereken bir büyü olarak kabul görmüş, bu büyüyü yapanlar ise cadılar olarak ayrılmıştır. Bereket afsunu ise yarar sağlayan, şifacılığıyla toplumun bir parçası haline gelen bir uygulama olmuştur. Anadolu'da lanet afsununu yok etmek, kötülüklerden arındırmak gibi ritüellerin isimleri metinlerde geçmektedir. Aynı zamanda cinsel gücü artırmak, aşırı sevdâyı dindirmek, bereket sağlamak, hastalıklardan korunmak, kolay doğum yapmak, anne ve bebeği cinlerden korumak, kötü rüyalardan kaçınmak gibi çok çeşitli büyü metinleri bulunmaktadır. Nazardan, yılan-akrep-köpek ısırıklarından, yapıların kötücül varlıkların saldırısına uğramasından ve her türlü olumsuzluktan korunmak için de *muskalar* ve *tılsımlar* kullanılmıştır. Anadolu ve Hitit halkları için birlik ve beraberlik büyük önem taşır. Örneğin, bir kişi lanet afsunuyla kirlenmişse, bu kişi derhal arındırılmalı ve toplumun geri kalanına zarar vermemesi sağlanmalıdır. Aksi takdirde felaketlerin tüm toplumu etkileyeceğine inanırlardı. Özellikle Anadolu'da temizlik ve arınma ritüellerine büyük önem verilmiştir (Başol, 2014, 27-29).

Hititlerde, benzer durumların yanı sıra, büyücüler toplum içinde ün kazanmış ve tanınmış kişiler haline gelmiştir. Mezopotamya'da da büyü yalnızca büyücüler tarafından yapılmaktaydı, ancak bir büyücü birçok farklı büyüde yer alırdı. Bu alanında uzmanlaşma, Hititlerin en belirgin farkıdır. Hititlerde, detaylı bir şekilde yazılmış büyü tabletlerinin büyücünün ismiyle anıldığı görülmektedir. Belirli bir büyüde uzmanlaşarak ün kazanan büyücüler, toplum ve krallar tarafından da ilgi görmüştür. Büyülerin içeriğinde dikkat çeken bir diğer nokta, toplum yararına genel konuların ele alınmasıdır. Hititlerde, diğer faydalı büyülerin yanı sıra, aile içi anlaşmazlıkların giderilmesi, salgın hastalıkların tedavisi, doğumun kolaylaştırılması ve temizlenme, arınma gibi büyü ritüelleri ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, büyücülerin çoğunluğunun kadın olması da dikkat çekicidir. Hitit büyü ritüellerinin aktarımında, izlenen yolun, kullanılan yöntemlerin, malzemelerin, sunulan kurbanların, zamanın, mekanın ve ritüel sonunda her şeyin zararsız hale getirilip arındırılması gerektiğinin kesin ve detaylı talimatları büyücü tarafından verilmiştir. Bu durum, toplumdaki büyü algısının ve büyüünün konumunun anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır (Tanç, 2023, 141-159).

Antik Yunan ve Roma toplumlarında büyü kültürü, kendisinden önceki medeniyetlerin etkilerini taşımakla birlikte, semavi dinlerin izlerini de barındırıyordu ve dinle iç içe bir yapı sergiliyordu. Bu toplumlarda Mısır etkisi belirgin bir şekilde görülmekte, yazının yaygınlaşmasıyla birlikte büyüye dair bilgi aktarımı da hız kazanmıştı. Toplumun hemen her kesimi büyüye ilgi göstermiş, özellikle *kehanet büyüleri* büyük rağbet görmüştü. Kehanet merkezleri, hem yerli hem de yabancıların sorularına cevap aramak için başvurduğu yerler haline gelmiş ve bu merkezlerde önemli büyü metinleri kaydedilmiştir. Antik yazarların aktarımlarında kehanet büyülerinin yanı sıra sağlık, hastalıklardan korunma, nazardan korunma, arınma, aşk ve cazibe büyüleri, bağlama ritüelleri, *daimon* çağırma, şans ve başarı elde etme gibi birçok büyü türünden bahsedilmektedir. Roma döneminde ise büyücüler, gökbilimci ve astrolog olarak iki farklı

uzmanlık alanında etkili olmuşlardır. Bu büyü kültürü, günümüz modern toplumlarında bile ilgiyle karşılanmaya devam etmektedir (Tanç, 2023, 169-186).

Antik toplumlarda bilimin, tıbbın, felsefenin, edebiyatın ve sanatın yükselişiyle birlikte, akılcı yaklaşımlar ve materyalist merakların artması sonucu büyü aşağılanmaya ve reddedilmeye başlanmıştır. Lanet afsununun yasaklanmasının ardından, kehanet kitapları dışındaki tüm büyü pratikleri ortadan kaldırılmaya çalışılmış, papirüsler ve metinler yakılmış, metal levhalar ve taş tabletler yok edilmiştir. Bu tür olaylar tarihte birkaç kez tekrarlanmıştır. Özellikle Yahudilik ve Hristiyanlık inançlarının yayılmasıyla birlikte Paganizm ve ona bağlı büyü tamamen dışlanmaya çalışılmıştır. Ancak tüm bu baskı, yasaklama ve yok etme girişimlerine rağmen afsun, gücünden ödün vermeden uygulanmaya, zaman içinde varlığını korumaya ve az da olsa bazı materyaller bırakmaya devam etmiştir. Pek çok kadim kültürün inançlarını içinde barındıran afsun, Antik Çağ'dan sonra bile, karanlık dönemlerde dahi bir umut ışığı gibi toplumların içinde varlığını sürdürmüş ve günümüze kadar, temelinde büyük bir değişiklik olmadan ulaşmayı başarmıştır (Köseklı, 2022, 21-22).

KAYNAKÇA

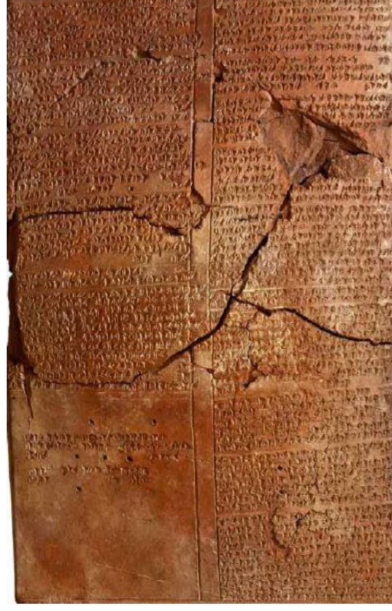
- Akın, H. (2001). *Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı*. Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- And, M. (1974). *Oyun ve Büyü (Türk Kültüründe Oyun kavramı)*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Atalay, B. (1991). *Divanü Lügat-it-Türk Dizini*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Avesta (2013). (Ed.) Arnaldo Albertis. Italy: Utet Publisher.
- Başol, S. (2014). *Hititlerde Büyü ve Büyü Malzemeleri*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Betz, H.D. (1986). *The Greek Magical Papyri in Translation (PGM)*. Chicago: Chicago University Press.
- Burkert, W. (1985). *Greek Religion*. (J. Raffan, Çev.). Oxford: Blackwell Publishers.
- Dinçol, A. M. (1985). "AŞHELLA Ritüeli (CTH 394) VE Hititler'de Salgın Hastalıklara Karşı Yapılan Majik İşlemlere Tolu Bir Bakış", *Belleten Dergisi*, Cilt: XLIX, 193, 1-40.
- Dürüşken, Ç. (2000). *Roma'nın Gizem Dinleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Eren, H. (1998). *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Faraone, C. A. & Obbink, D. (1991). *Magika Hiera Ancient Greek Magic and Religion*. New York: Oxford University Press.
- Görkay, K. & Kadioğlu, M. (2003). Antik Yunan ve Roma Dönemlerinde Büyü ve Büyücülük, *Elemterefîş Anadolu'da Büyü ve İnanişlar*. İstanbul.
- Güçerdem, B. (2007). *Hitit Ritüelleri Üzerine*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Herodotos (2011). *Herodot Tarihi*. (M. Ökmen, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Jones, L. (2005). *Encyclopedia of Religion*, Cilt: 8. New York.
- Kabaağaç, S., Alover, E. (1995). *Latince Türkçe Sözlük*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Klinger, J. (2002). Arınma Ritüelleri ve Kötülükleri Defetme Büyüleri, Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk, *Bonn*, 456-459.
- Kösekli, K. (2022). *Eski Yunan Toplumunda Büyü*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

- Laroche, E. (1971). *Catalogue des Textes Hittites (CTH)*, Paris.
- Michel, S. (1995). Medizinisch-magisch Amulettengemmen, *Schutz und Heilung durch Zauber und edle Steine in der Antike*, AW 5, 376-387.
- Murat, L. (2002). *Kizzuwatnalı Rahip Ammihatna'ya Ait Bir Ritüel Metin (CTH 471)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Pindaros (2015). *Bütün Zafer Şarkıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Plinius (1855). *The Natural History of Pliny I-II*. (H. T. Riley & J. Bostock, Çev.). H. G. Bohn. London.
- Reyhan, E. (2002). *Hitit Kaynaklarında Kizzuwatna'lı Kadın Maštigga'ya Ait Ritüel Metinler*. Ankara: A.Ü. Sosyal bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri (Hititoloji) Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Sina, A. (2019). “Antik Yunan’da Ordu Kâhinleri”, *Cedrus içinde* (195-211), c. (VII).
- Sülün, O. (2020). *Antik Hellen ve Roma Toplumlarında Büyü ve Kehanet*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Tanç, K. (2023). *Antik Çağ Önyasya Kültürlerinde Büyücülük*. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Tanyu, H. (1992). *Büyü*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 6, İSAM.
- Türkan, A. (2012). *Roma İmparatorluğu Önyasyası'nda Büyü ve Büyücülük*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

GÖRSELLER

Res. 1: Hattuša, Hitit büyü ritüeli tablet örneği, (Boğazköy Kazı Arşivi)

Res. 2: Hattuša, Hitit büyü ritüeli tablet örneği, (Boğazköy Kazı Arşivi)

Res. 3: Aile içi geçimsizliklere karşı büyücü Mastigga'nın ritüel tableti, Hitit. (Tanç, 2023, Resim 56)

Res. 4: Abraksas betimli amulet, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi (Türkan, 2018, 114)

Res. 5: Abraksas yazılı amulet (Görkay & Kadioğlu, 2003, 44)

Res. 6: Kara leylek tasvirli, kalp, mide rahatsızlıkları ve zehirlenmelere karşı koruma oluşturduğuna inanılan amulet örneği (Görkay & Kadioğlu, 2003, 40)

Res. 7: Chnoubis tasvirli, mide rahatsızlıkları için kullanılan akik amulet örneği (Görkay & Kadioğlu, 2003, 43)

Res. 8: “Sindir” yazılı ve Chnoubis tasvirli, mide rahatsızlıkları için kullanılan bir amulet örneği (Görkay & Kadioğlu, 2003, 41)

Hakem Değerlendirmesi: Çift “kör” hakem incelemesi.
Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek aldığını beyan etmemiştir.

Peer-review: Double-blind peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü | *Ege University, Institute of Social Sciences*
Ege Sosyal Bilimler Dergisi | ***Journal of Ege Social Science***
e-ISSN 2651-4982
Cilt 6, Sayı 1, Haziran 2025 | *Volume: 6, Issue: 1, June 2025*

Sahibi (Owner): Ege Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü adına Müdür (On behalf of Ege Univ. Institute of Social Sciences, Director): Prof. Dr. Mustafa MUTLUER ♦ Yazı İşleri Müdürü (Managing Director): Koray KULEYİN (Enstitü Sekreteri | Institute Secretary) ♦ Baş Editör (Editor in Chief): Dr. Öğr. Üy. Aytekin ERDOĞAN ♦ Yayın Editörü (Production Editor): Dr. Ender ÖZBAY ♦ İngilizce Dil Editörü (English Language Editor): Doç. Dr. Burcu TÜRKCAN ♦ Almanca Dil Editörü (German Language Editor): Dr. Öğr. Üyesi Hatice Deniz CANOĞLU ♦ Yayın Kurulu (Editorial Board): Prof. Dr. Zühal ÖZEL SAĞLAMTİMUR, Prof. Dr. Selami FEDAKAR, Prof. Dr. Saniye UYSAL ÜNALAN, Prof. Dr. Ali Maruf ALASKAN, Prof. Dr. Burcu ARACIOĞLU, Prof. Dr. Abdullah TEMİZKAN, Prof. Dr. Günay Serap TEKİNSAV SÜTCÜ

İnternet Sayfası (Açık Erişim) | Internet Page (Open Access)

DergiPark
AKADEMİK

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/esbd>

Ege Sosyal Bilimler Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir; Haziran ve Aralık ayında olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

Journal Of Ege Social Science is a peer-reviewed, scholarly, periodical journal published biannually, in June.